

О. В. Кравченко

ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ДО ТВАРИН ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ЦІННІСТЬ

Взаємовідносини людини та тварини представляють інтерес у зв'язку з тривалою історією та розмаїттям аспектів, що надає підстави вважати їх важливим маркером цивілізаційної динаміки суспільства. Упровадження гуманного ставлення до тварини належить до фундаментальних проблем соціокультурного розвитку людства, розв'язання якої має утверджувати цінність життя як людини, так і всіх живих істот. Розмаїття аспектів цієї проблеми пов'язане з динамічністю соціальних змін та кризовими явищами глобального та локального порядку, що загострюють питання ідентифікації людини.

Головною ознакою цивілізації є домінування соціальних зв'язків над природними. Її визначає певна соціальна основа, яка зумовлює взаємини між людьми. Цивілізація є найширшим рівнем спільності, з яким співвідносить себе людина і усвідомлення якої визначає її культурну самоідентифікацію. На думку дослідників, ознаками цивілізації, крім спільності геополітичних умов, мовної спорідненості, схожості економічного і політичного устрою, є й схожість культури, релігії та менталітету. З часів О. Шпенглера та А. Дж. Тойнбі розрізнення цивілізацій здійснюється шляхом виявлення особливостей структуроутворюючих елементів та неповторності їх комбінацій. У числі цих елементів, на нашу думку, чим далі, тим більше актуальною буде ментальність, яка акумулює соціально-психологічні особливості певної спільноти.

А. Дж. Тойнбі зазначав, що ментальність – це поняття, яке визначає систему звичок свідомості. На думку відомого українського філософа М. Поповича, «вона полягає у тому, що ми носимо в собі систему абстракцій, які регулюють наше життя, правила нашої поведінки, ... і співвимірюємо себе з нашими внутрішніми структурами, що формують наше «я». Ментальність не є назавжди встановленою системою і може природно змінюватися разом зі зміною способу життя спільноти або внаслідок стимулювання новацій. Найбільш мінливою складовою ментальності є система цінностей, яка відображає динаміку світоглядних настанов, що культивуються в межах певної цивілізації. Одним з понять, що дозволяє зіставляти ментальності та визначати їх особливості у контексті цивілізації є право. Специфіка його усвідомлення та реалізації є предметом дискусій щодо належності українців до європейських народів. Упродовж історії європейської цивілізації сформовано антропоцентричну етико-правову модель, згідно з якою життя людини є вищою цінністю. Проте переосмислення ролі людини в історії, подолання традицій євроцентризму у філософії та гуманітарних науках у XIX ст. — початку XX ст. позначилися на ментальних стандартах європейців.

Європейська культурна самоідентифікація у ставленні до тварин передбачає ідеї гуманізму, яка системно розкрита на початку XX ст. «етикою благоговіння перед життям» А. Швейцера та філософією

страждання тварин П. Сінгера у праці 1975 р. «Звільнення тварин. Нова етика нашого поводження з тваринами». А. Швейцер розповсюдив ідею гуманного ставлення на всі види тварин. П. Сінгер обґрунтував тезу біоцентризму, у якій наголошує на самоцінності життя. Концепція П. Сінгера доповнює теорію прав тварин, яка системно визначилась протягом ХІХ ст. і залишається провідною у ставленні до тварин у ХХ та на поч. ХХІ ст. Ідея гуманного ставлення до тваринного світу у ХХІ ст. фокусується у відповідальності людей за все, що відбувається навколо, зокрема у її взаємодії з природним середовищем. Вона має усвідомлюватися через сприйняття базових цінностей гуманізму, у тому числі щодо тварин, які формулюються у категоріях співчуття, справедливості, якими визнається цінність життя тварин та є ментальним підґрунтям для надання їм прав.